

ponttal. Habsburg hű, katolikus alattvalókkal telepítette be a birtokait, mely először Soroksárnál délen érte el a Dunát. Ennek a folyamatnak volt utolsó lépése - az északi területek - Sződ megszerzése 1735-ben. Borovszky Samu „Magyarország vármegyéi és városai” 1900. körül kiadott könyvsorozatból „Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye” I. kötete 306. oldalán Haraszthy Lajos író az alábbiakat írja: ”Tótokat telepített Grassalkovich Antal Zsidón, Kerepesen (1710), Kakucson (1770-80 között), Tatárszentgyörgyön (1751 táján), Örkényben (1784 előtt), Újhartyánban (1772) és Ecseren (1722). A Wattay család tótokat telepített: Piliscsabán, Pilisszántón (1761), Dukán (1770 táján), Rátóton (1695), Sződön (1770), Csömádon (1729), Csömörön (1729). Wattay István 1718-ban Kiskörösön telepített le lutheránus tótokat, a kiket Nógrád, Hont, Nyitra és Turóc vármegyékből toborzott össze.”² Az idézet szerint tehát Sződön a nagyobb arányú betelepítést a Wattayak (János és István) végezték, azonban az időponttal kapcsolatban elírás valószínű, tekintettel arra, hogy ők a Madáchokkal és Dobayakkal voltak kapcsolatban. Az 1720-ban Váchartyánban, majd 1740-tól

Szödön vezetett katolikus anyakönyvek adatai szerint is ez korábban valószínűleg 1720. körül történt. A korábbi református anyakönyveknek nincs nyoma, talán nem véletlenül. Egyébként Grassalkovich Antal (1694, Ürmény)³ sem telepíthetett 1710-ben 15 évesen, amikor még Nyitra vármegyében élt. Az idősebb Wattayak és a fiatal Grassalkovich többször összecaptak a vármegye közgyűlésein, majd a Wattayak halála után az özvegyeiket előnytelen alkukba kényszerítette, így szereve meg többek között Soroksárt is. Grassalkovich elérte, hogy Sződ lakossága áttérjen a katolikus vallásra, aminek következtében az 1715-ben feljegyzett 19 családból 8 - köztük a Siket is – elszívárgott, elmenekült a településről. Tevékenységére jellemző, hogy 1526-1720 között Sződön a magyar, illetve a török- bosnyák birtokosok, valamint az átvonuló magyar, német, lengyel-litván és török-bosnyák-rác-tatár csapatok nem okoztak ekkora nemzetiségi és vallási változást a lakosság körében. A Szödön maradó katolikusokat döntően szlovák anyanyelvűnek nyilvánította, bár többségében magyarul is tudtak. Grassalkovich ajánlására ezért új szlovák anyanyelvű papot kértek és

kaptak a váci püspöktől. Ez is felsőbb nyomásra történt, hiszen az ellenreformáció keretében nagy létszámmal képeztek ki tót jobbágy gyerekeket pappá. A német, magyar lakosságú Vácott is hamarosan megjelentek a „tót papok”,⁴ de nem igazán volt rájuk szükség, ezért kellett nekik helyet biztosítani az egyházmegye falvaiban. A Grassalkovichok később telepítettek esetenként néhány családot Szödre, de ezek a falu lakosságának arányában nem voltak jelentősek és ugyanakkor elvándorlások is történtek. Ezzel befejeződött a református magyar falu, rövid református-evangélikus-katolikus magyar-szlovák átmenet utáni katolikus szlovákká való átszervezése. A Grassalkovichok sok az akkori törvényeket is semmibe vevő cselekedeteket műveltek,⁵ de a Habsburg érdekeket mindenek felett kiszolgálva megtehették, később lehetőségeikhez mértén segítették az általuk szervezett közösségeket. A hosszú Habsburg uralomnak köszönhetően a mai napig is sok településen őrzik emléküket, így Sződön is van utca elnevezve róluk. Mindezek alapján megfontolandó, hogy a Wattayakról is legyen közterület elnevezve, tekintettel arra, hogy ők telepítették Szödre - a jobb

életlehetőségeket biztosítva - a mai lakosság őseinek jelentős részét, valamint a magyarság és a megye történetében is jelentős tetteket hajtottak végre.

Bátonyi Pál

Irodalom:

Borovszky Samu: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye
Nagy Iván: Magyarország családai
Ifj. Barta János: A tizennyolcadik század története
Rusvay Tibor: A váci polgár 1700-1942
Dr. Závodszy Levente: A Grassalkovich-ok
Az 1715-ös országos összeírás Magyar Országos Levéltár, Pest megyei Levéltár Vattay-család iratai és anyakönyvek katalógusa

1. Az 1715-ös országos összeírás 20. téka Pest-Pilis-Solt 3-4., 404-405. o.
2. Borovszky Samu: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I. 306. o.
3. Nagy Iván: Magyarország családai IV. 446-449. o.
4. Rusvay Tibor: A váci polgár 1700-1942 40., 166. o.
5. Dr. Závodszy Levente: A Grassalkovich-ok Turul 1931 ¼

Érdekes községi kiadások a 18. század végéről

(az 1790/91. évi községi számadáskönyv adatai alapján)

Sajnos a község múltjából csekély mennyiségű korabeli okmány maradt fenn. Ezek egyike a Pest megyei Levéltárban fellelhető Sződ község számadáskönyve. A számadáskönyv pénztárkönyv jellegű néhány lapos füzet, melyben a bevételek és a kiadások kerültek rögzítésre. Év, hó, nap, a bevétel vagy kiadás pontos

megnevezése és összeg rovatok szerepelnek benne, valamint a korabeli foglalkozások mellett bepillantást enged az akkor oly fontos szödi közfeladatok (pl.: állatok őrzése) ellátásába is.

Első oldalán található bevezető latin szöveg fordítása a következő:

„A szödi adószedőnek, ifjabb Kelemen Jánosnak a jegyzéke, mely

magában foglalja a bevételeket és kiadásokat, - csatoltan a különlegéseket is, - az 1790/91. évben, Králicz György bírósága, Kiss Mihály törvényhozása (törvénybíró) és Veszelovszky József helyi jegyzősége idején.”

Az okmány végén hitelesítő aláírások az előjáróság részéről: Králicz György bíró, Dinka

Mihály törvénybíró, Králicz András, Mészáros Pál, Bujtás Mártony, Czinege Josef, Valentic János esküdtek”

Miről árulkodnak e táblázat adatai?

Mint tudjuk a 18-19. században az előjáróságon végzett munkája mellett, - mint képzett írástudó - a latinul

KIADÁSOK			
Kinek (név)	Mire szerződött?	Kifizetés jogcíme	Megjegyzés
Czinege József	porciószedő	-	Vármegye kasszájába.
Dinka Mihály	porciószedő	-	-
Veszeloovszky József	nótárius (jegyző-tanító)	Munkadíj helyett: húsrá, vajra, faggyúra, búzára, szalonnára.	Valamint gyermekek tanításáért is!
Turanik György	szőlőpásztor	puskaporra	Alku szerint.
Cserepkai Mihály	tehénpásztor	pásztorságáért	-
Tefar (?) János	tehénpásztor	pásztorságáért	-
Janik Pál	borjúpásztor	pásztorságáért	-
Skisfel (?) János	ökörpásztor	pásztorságáért	-
Husai József	kondás	Disznók legeltetéséért.	-
Virág János	csikós	Lovak őrzéséért.	-
Serfőző József	csikós	béreként	-
Czinege Mártony	?	Esztenőbéli szolgálatáért.	-
Cserepkai Pál	?	Esztenőbéli szolgálatáért.	-
Gyurina Mártony	-	Kovácsműhely fedéséért.	-
Janiga (?) Györgynek	-	Kovácsműhely fedéséért.	-
-	-	1 icze bor ára.	Porciószedés közben a bíró és a lakosok itták meg.
Valentics György	-	Akó boráért.	-
Stettner Bernát	plébános (nem szegődményes!)	16 öl fáért	Püspökhatvani erdőből hozták.
Szerencsés Józsefnek	közgyám?	Árva gyermek tartásáért.	-
Lakatos Mártony	bakter	Éjjeli strázsálásért.	-
Králicz András	bíró	bér	-
Kubalosek János	helység csőze	Helyi szolgálatáért.	-
Mészáros Pál	-	4 lóval vont kocsival elszállította a bábaasszonyt.	Veresegyházig
Mészáros János	-	4 lóval vont kocsit kölcsönözött.	Váchartyánig
Tomecskó János és Deák János	-	Muzslai Istvánnak 4 lovat kölcsönöztek.	Rádról Dunakeszire.
Mészáros Pál és Juhász János	-	Muzslai Istvánnak 4 lovat kölcsönöztek.	Rádról Dunakeszire.
Mikó Mátyás és Juhász János	-	Muzslai Istvánnak 4 lovat kölcsönöztek.	Rádról Dunakeszire.
Mikó János és Mészáros Mihály	-	Gosztonyi úrnak 4 lovat kölcsönöztek.	Szodról Kisnémedire.
Mészáros János	-	Esküdt Benke úrnak 4 lovat kölcsönözött.	Szodról Vácra.
Mikó János és Mészáros János	-	Muzslai Istvánnak 4 lovat kölcsönöztek.	Rádról Dunakeszire.
Szerencsés József	-	Nemes vármegyének 2 lovat adott.	Szodról Vácra, Váczról Dunakeszire.
Kemenczei Pál és Mikó Mátyás	-	Esküdt Benke úrnak 4 lovat kölcsönözött.	Szodról Vácra.
Erdélyi Mátyás és Juhász János	-	Nemes vármegye borbélyának (orvos?) szállításáért.	Szodról Csővárra.
Kemenczei Pál és Dinka András	-	Muzslai Istvánnak lovat kölcsönöztek.	Váczról Dunakeszire.
Deák Mártony és Tomecsko János	-	Tekintetes Gosztonyi szolgabíró úr szállításáért.	Szodról KisNémedibe.
Erdélyi András és Mikó János	-	Tekintetes Gosztonyi úr szállításáért.	Szodról Dunakesziig.
Mészáros Pál és Mészáros János	-	Tekintetes Gosztonyi úr szállításáért.	Szodról Kisnémedibe.
Mészáros János és Szerencsés József	-	Tekintetes Gosztonyi úr szállításáért.	Szodról Kisnémedibe.
Kelemen János	-	Esküdt Benke úrnak szállításáért.	Szodról Vácig.
Mikes György, Deák Mártony, Kelemen János és Czinege József	-	Tekintetes főszolgabíró Veres István és Benke esküdt urak szállításáért.	Váczról Dkeszire.
Mészáros Pál, Valentics György, öreg Kelemen János és Belovics András	-	4 db négyökrös szekérral Pestre a vármegyezházhoz fát szállítottak.	Két nap alatt elvégzett munka!
Zsitva Antal	-	Helység számára vett mén loért.	-

és magyarul is tudó („latinos műveltségű”), falusi jegyző végezte az iskolás gyermekek tanítását is. A jegyző választás útján nyerte el tisztségét, rendszeres pénzbeli jövedelme mellett sok-sok természetbeli juttatásban (föld) is részesült. A 20. század derekáiig a szódi jegyző is az előjáróság (ma Polgármesteri Hivatal) épületében lakott. Ekkor rajta kívül talán csak a plébános tudott a mai értelemben vett módon írni és olvasni. (Szódi jegyző-tanítók voltak: Járassy Ferenc 1769, Veszeloovszky József 1790/91, Guranyi Gergely 1863, Félix Mihály 1873/75.)

A középkortól a falusi közigazgatás élén a bíró állt. Mint ahogy az 1770-ben felfektetett szódi Urbáriumban is olvasható, a földesúr (Grassalkovich) jelölt ki három tekintélyes, megbízható - a későbbi korokban általában módosabbnak, gazdagabbnak, javaival jól gazdálkodónak számító – lakost, akik közül a közösség férfi lakossága maga választotta ki bíróját (1949-ig voltak bírók, majd 1950-1990 között tanácselnökök ma, pedig polgármesterek vannak). A bíróval egy időben került megválasztásra a törvénybíró, a kisbíró (polgár), valamint az esküdtek. A megválasztott tisztségviselő a földesúr előtt tették le a „hitet”.

A bíró igazgatta a falu életét, a kisebb vitás ügyekben döntött az úrbéresek felett, mivel a nagyobb fajsúlyú ügyekben, már az úriszék (sedes dominales) döntött. A bíró ítéletében az ősi, paraszti jogérzés, szokásjog, a falu törvényei szóaltak meg. A bíró irányította az adóbehajtást, azaz a porciószedést (lásd kifizetés porciószedőnek), lótenyésztést (lásd kiadás ménlőért), ünnepek megtartását (ünneptörés), a községi haszonvételek irányítása, pl. kocsmát ellenőrzött, de a tolvajlások, kártételek,

részeskedés, verekedés is a falubíró jogkörébe tartozott. Érdekes, de a porciószedés közben a bíró és a lakosok a falu költségére megittak 1 icce bort (nem egész egy liter). A porció a katonaság ellátását szolgáló, kötelező beszolgáltatás volt, mely az 1820-as évektől átalakult adóvá. Jellemző volt a falusi bírókra, hogy szinte évenként más és más töltötte be ezt az akkor még nem túlzottan népszerű tisztséget. A bírók munkájukért cserébe csupán adómentességet élveztek. A mondás is innen fakad: „*Sorra jár, mint a falusi bíróság.*” Azonban a fentiekén kívül az egyik legfontosabb községbírói feladat a határ (külsőterület) védelme volt, mivel őrizni kellett a falu földjét az utolsó barázdáig. Ahogy a 18. századi krónikás írta: „*Villongásban volt határunk minden felől.*” Szokásban volt, hogy a bíró Szent György napkor az előjáróság kíséretében bejárta a falu határát, hogy nem szántottak-e el belőle más környékbeli településhez (Vác, Rátót, Csomád). Ilyenkor megújították a határjeleket (pl. hármas földhalom, kőrakás, csonkolt fa, stb.), amire telekkönyv hiányában igen nagy szükség volt. Sok helyen a kőből vagy földből emelt mesterséges határjelekhez az előjárósággal együtt tanúként ünnepélyesen kivonult a falu egész népe. Nem egy helyen megtörtént, hogy ilyen alkalommal a határjelekre fektettek néhány suhancgyereket,

és jól megbotozták őket, hogy azokra még öreg korukban megszólaltatott tanúként is jól emlékezzenek, ezzel is szolgálva a falut (határviták).

A bíró helyettese a törvénybíró (törvények, szokások őre) volt, valamint 3-6 fő esküdt-elöljáró (olyanok, mint a mai képviselők), mondhatni „hites emberek” is részt vett a döntéshozatalban, aláírásukkal hitelesítették az okmányokat. Ezek az előjárók általában a település legtekintélyesebb és közmegebecsülésnek örvendő tagjai voltak. Gyakori volt, hogy ekkor még aláírásként gyakran csak kezük kereszt vonását tudták a papíron hagyni (analfabéták voltak).

Ebben az időszakban községi alkalmazásban a nótárius (jegyző), pásztorok, csószok, porcióbeszedők álltak. Mivel ekkor nagymértékű rideg állattartás folyt, ez megkívánta a községtől, hogy a nélkülözhetetlen jószágállomány mellé pásztorokat fogadjon fel és tartson el. Csószok esetében ugyan így járt el a falu. A szarvasmarhacsordák kor és hasznosítás szerint tehén-, borjú- és (igás)ökör-csordákra tagolódtak, de voltak ezen kívül kondások (sertéskondához) és csikósok (méneshöz) is fogadva. Ne feledkezzünk meg arról, hogy e számadás elkészítése előtt 30 évvel már 379 marha, 28 ló, 435 juh, 29 sertés volt a faluban! Száz évvel később, 1897-ben az állatállomány létszáma már a

következő volt: szarvasmarha 901 db, ló 388 db, sertés 812 db, baromfi 4439 db.

A termesztett növényekre csószok vigyáztak. Közülük talán a legelőkelőbb a szőlőcsósz volt, akik ha kellett, sőrétre töltött puskával álltak a szőlőben (lásd fent kiadás puskaporra), és nemcsak a tolvajok, hanem a seregélyek miatt is, aminek egy-egy letelepedő felhője percek alatt pusztította el a szőlőtermést, amelyben Pest megye népének minden reménysége volt a 18. században. A szőlőcsósz bizonyára már a sződiek néhány évtizeddel korábban a Csörögi hegyre telepített szőlőjét őrizte, bár szőlő után már kétszáz évvel korábban, a török-korban is fizettünk musttizedet a töröknek. A szőlő nem tartozott a jobbágy fundusa után járó tartozékközföldek közé, mivel az nagyobb és hosszabb időn belül - az ültetéstől a termőre fordulásig - megtérülő munkabefektetés volt.

Mivel az Alföld északi peremvidékén helyezkedünk el, mindig nagy volt Sződön a fátlanság (és a futóhomok), ezért a 19. század végi Floch-Reyhersberg-féle mesterséges akáctelepítéseket megelőzően a plébánosnak a közeli hegy- és dombvidékről, az erdős Püspökhatvanból kellett a tűzre valót hozatnia.

A kovácsműhely, melyet az év során be kellett fedni a Tabán utcai vízimalom mellett helyezkedett el és csakúgy,

mint a malom nagyon fontos szerepet töltött be a 20. század derekáig.

A bakter, aki az éjjeli strázsalásért kapta járandóságát elsősorban a település zsupfedeles házait figyelte (még száz évvel később is csak ilyenek voltak Sződön) a pusztító tűzvészek elkerülése miatt (ilyen volt 1744-ben, 1775-ben, 1891-ben), valamint a faluba tévedt idegen csavargók lopásait kellett elhárítania.

A falu korabeli szociális gondoskodásának csirái nyilvánulnak meg abban, hogy árva gyermek tartásáért az eltartónak díjazást fizettek.

Megállapítható, hogy szerencsés lehetett az, akit az előjáróság felfogadott a rövidebb környékbeli (Vác, Kismémedi, Rád, Dunakeszi, Váchartyán, Veresegyház) kocsis fuvarokra, vagy lovat, kocsit kölcsönzött tőlük (lóváltás), de mint látjuk előfordult olyan is, amikor a pesti vármegye házára kellett két napos fuvarral 4 db négyokrös szekérral fát szállítani. Gosztonyi szolgabíró úr Kismémedi és Váchartyánban volt földbirtokos.

Ekkor 711 fő lakosa volt Sződnek, akik 114 házban (6,2 fő/ház), 145 családban (4,9 fő/család) éltek dolgos hétköznapjaikat.

Volentics Gyula
helytörténeti-kutató

A 2007/2008-as idény Pest Megyei III. Osztály Gödöllői Csoportjának bajnoka lett a sződi felnőtt labdarúgócsapat!

Szárnyal a sződi focicsapat

A harmadik Vácdukat és a második Ikladot megelőzve 71 ponttal, 23 győzelem, 2 döntetlen és 1 vereség mel-

lett, 81 rúgott találattal és 18 kapott góllal nemcsak a tabella csúcsára, hanem a

megyei II. Osztályba is feljutott a csapat.

Molnár Ferenc Hertel Lászlótól vette át az érmet